

Розділ VII

ІСТОРИЧНЕ ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО

Л.О. БОЙКО

Видавнича діяльність Українського товариства охорони пам'яток історії та культури як джерело вивчення пам'яткоохоронної справи в Україні

В науковій статті досліджено роль видавничої діяльності Українського товариства охорони пам'яток історії та культури в Україні у вирішенні актуальних і складних проблем збереження та охорони культурно-історичної спадщини. Визначено види друкованих видань УТОПК за матеріальною конструкцією та види друкованих видань УТОПК за цільовим призначенням. Проаналізовано періоду Товариства від першого друкованого органу – інформаційно-методичного бюлетеню «Пам'ятники України» до науково-популярного журналу сьогодні – «Відлуння віків».

Ключові слова: Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, видавнича діяльність, пам'яткоохоронна справа, культурно-історична спадщина, збереження.

Історія була б легко передбачуваним процесом й піддавалася б швидкому корегуванню, якби не пам'ять минулого. Пам'ять, що живе в серцях і душах нащадків – людства, нації, особистості, й передається крізь віки у вигляді фольклору та на різноманітних матеріальних носіях. Саме пам'ять була, є, й буде прихованим двигуном історії, літописом життя, без неї саме існування народу втрачає сенс, а з плином часу стає неможливим.

Пам'ятки культури, історії та мистецтва є одним із значимих факторів національної культурної самобутності, що є вкрай актуальним у контексті соціокультурних процесів у період державотворення.

Завданням статті є: виявити і ввести в науковий обіг як важливий сегмент джерельної бази дослідження видання Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (далі – УТОПК), запропонувати

способи їх систематизації, розкрити пізнавальну значимість тих джерел, які не знайшли адекватної інтерпретації в історіографії і є історико-культурологічним феноменом. Саме в такому контексті розглядатиметься проблематика, зазначена в назві статті. В такій постановці питання ще не знайшло відображення в українській культурологічній науці. Насамперед відсутні узагальнюючі дослідження, побудовані на принципах історизму, діалектики та системного аналізу видавничої діяльності УТОПК як об'єкта вивчення пам'яткоохоронної справи в Україні.

У 1958 р. М.С. Хрущов стає головою Ради Міністрів СРСР. За суттю владних механізмів його режим орієнтувався на загальну лібералізацію, гуманізацію громадського життя – розпочався період «відлиги». Політична свідомість еліти радянського суспільства поступово знищувала догматичні обмеження комунізму. Антитоталітарна громадськість фактично мала свої друковані органи – журнал «Новый мир» Олександра Твардовського та «Юность» Бориса Полевого, але дисидентського руху ще не існувало.

Читацьким попитом користувалися не тільки книги, але й великі літературно-художні журнали, найпопулярніші серед них – «романи-газети». Духовні потреби суспільства зосередилися на осмисленні літературних і мистецьких творів, а також – особливо серед студентської молоді – на переживанні новітньої поезії, що підкріплювалося відчуттям єдності й колективного відкриття часу змін. З'явився настрій «весни народів». Загальна спрямованість поезії не виходила за межі соціалістичної романтики. Свідченням хрущовської «відлиги» стало, зокрема, широке святкування 150-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка навесні 1964 р. та спорудження пам'ятника Кобзареві у Москві.

Формування особливого українського, радянського патріотизму завершилось виданням книги першого секретаря ЦК КПУ П.Ю. Шелеста «Україна наша радянська». За його керування Українською РСР (1963–1972 роки) проями націоналізму стали:

Будівництво – за ініціативою П. Ю. Шелеста в 1970 р. завершено палац культури «Україна» в Києві, скансену в с. Пирогів;

Облаштування історико-культурного заповідника на о. Хортиця;

Заснування премії ім. Т. Г. Шевченка тощо [9, с. 149–156]

Наприкінці 1960–х років в Україні відкривається ціла низка важливих для розвитку української науки, культури й освіти періодичних видань. Серед них були журнали «Музика», «Образотворче мистецтво», «Український театр», «Філософська думка», «Початкова школа», а також «Пам'ятники України» (пізніше «Пам'ятки України»), які виходять донині [11, с. 106–112].

Отже, з середини 1960–х років в Україні зростає культурний рух. Ознаки ствердження національної ідентичності: організація української самодіяльності (співочі колективи), діяльність етнографічного музею І. Гончара тощо, а також створення в грудні 1966 р. найвпливовішої і найчисельнішої громадської організації, яка активно діє й дотепер – УТОПК. Докладаючи значних зусиль у справі охорони пам'яток, ця організація приділяє багато уваги розробці теоретичних питань пам'яткознавства, концептуальних засад у пам'яткоохоронній сфері [3, с. 65–92].

УТОПШК сприяє залученню широких верств населення до участі в охороні культурної спадщини, здійснює пропаганду культурної спадщини і законодавства про її охорону, громадський контроль за її збереженням, використанням, консервацією, реставрацією, реабілітацією, музеєфікацією та ремонтом пам'яток, сприяє роботі органів охорони культурної спадщини (ст. 11) [12, с. 12].

З перших років свого існування робота УТОПШК була різноплановою, що відповідає її статутним завданням. Майже з самого початку свого існування Товариство отримало можливість розгорнути активну видавничу діяльність. Окрім друкованої продукції, що призначалася для внутрішнього використання (інструкції, вказівки, методичні листи, постанови тощо), багато його видань призначалося для широкого загалу читачів.

Видання УТОПШК є тією джерельною базою, за якою можна повністю відтворити картину становлення й функціонування не тільки цієї організації загалом і його обласних організацій, але й української пам'яткоохоронної справи в цілому, також простежити за роботою державних органів і громадських організацій щодо збереження об'єктів культурної й історичної спадщини, зокрема, пам'яток архітектури, археології, монументального та садово-паркового мистецтва.

У виданнях УТОПШК постійно порушувалися проблеми дослідження спадщини українського народу, її пошуку, збереження, реставрації та охорони. Грунтовні теоретичні й аналітичні статті, постанови уряду УРСР, нормативні документи, інформаційні повідомлення, довідки та дослідження, листування з читачами, резолюції зібрань як Головної Ради УТОПШК та його обласних організацій; бібліографія нових краснавчих, історичних видань, критичні огляди, – все це було підпорядковано головній меті – широкому інформуванню громадськості про стан пам'яткоохоронної справи в Україні, а також висвітленню теорії і практики охорони об'єктів історії та культури України, залучення коштів до відродження надбань минулого.

Видавнича діяльність – це одна з форм агітаційної роботи УТОПШК, головною метою якої була пропаганда й популяризація серед населення знань про пам'ятки історії та культури взагалі та процесу їх охорони, зокрема. Специфіка цієї роботи зумовлює різноманітність асортименту видань. Це періодичні видання (журнали, бюлетені), книжки, брошури, буклети, листівки, плакати [10, с.102–105].

Види друкованих видань УТОПШК за матеріальною конструкцією:

Книжкові видання:

неперіодичні (альбоми: «Пам'яті народній», «Борцям Жовтня» й інші види видань);

продовжувані (наукові збірки, серійні видання);

журнальні («Пам'ятники/Пам'ятки України», «Відлуння віків» тощо);

газетно-журнальні видання.

Аркушеві видання (газетні видання, плакати, буклети).

Види друкованих видань УТОПШ за цільовим призначенням:

Офіційні видання:

Нормативно-правові видання (постанови);

Нормативно-інструктивні видання (інструкції);

Нормативно-методичні видання (методичні вказівки та ін.)

Наукові видання:

Збірники наукових статей;

Словники (Малий енциклопедичний словник й інші);

Тези доповідей та повідомлень.

У 1980–х роках УТОПШ у співпраці зі своїми обласними організаціями, Міністерством освіти УРСР, обласними організаціями Спілки письменників України, науково-дослідними інститутами, вищими навчальними закладами тощо, випускало тези доповідей і повідомлень, накладом близько 400 прим.

Науково-популярні видання (журнал «Відлуння віків» тощо);

Видання для організації дозвілля:

Каталоги виставок, каталоги фільмів;

Обласні організації УТОПШ у співпраці з державними обласними універсальними науковими бібліотеками, міськими відділами культури, краєзнавчими музеями видавали каталоги виставок творів образотворчого мистецтва, виставок творів історико-мистецької спадщини в галереях, експонатів музеїв (наприклад, «Виставка творів живопису і графіки Ігоря Деркача» (Івано-Франківськ, 1984) тощо).

Обласні організації УТОПШ видавали каталоги фільмів, присвячених питанням охорони і пропаганди пам'яток історії та культури.

Календарі-щоденники знаменних дат і подій;

З 1999 р. Розпочато щорічне видання календаря-щоденника знаменних дат і подій м. Кисва, який мав характер методичних рекомендацій і став у нагоді працівникам бібліотек, культурно-освітніх закладів, науковцям, широкому колу читачів у підготовці у відзначенні цих дат і подій.

Списки літератури про видатних співвітчизників і їх твори.

Обласні організації УТОПШ у співпраці з державними обласними універсальними науковими бібліотеками видавали списки літератури про видатних співвітчизників та їх твори, накладом 500–1500 прим. Співпрацюючи з обласними організаціями любителів книги, краєзнавчими центрами обласні організації Товариства видавали брошури про визначних особистостей, накладом до 10 тис. прим. (наприклад, «Кто увековечивал Джона Говарда», (Херсон, 1990).

Путівники Україною.

Обласні організації УТОПШ видавали путівники живописними куточками України, накладом 500–1000 прим. (наприклад, «Літературно-мистецькі місця Івано-Франківська, Покуття і Гуцульщини», (Івано-Франківськ, 1989).

Навчальні видання:

Методичні розробки у вигляді історичних топографій (наприклад, «Історична топографія Кам'янець-Подільського з найдавніших часів до кінця XVIII ст.» (Хмельницький, 1983);

Методичні рекомендації лекторам УТОПІК до слайдів про пам'ятки містобудування та архітектури; методичні поради та питальники.

Кожна обласна організація УТОПІК видавала велику кількість методичних матеріалів та рекомендацій на допомогу лекторам, екскурсводам і краєзнавцям (наприклад, «Запорожские казаки-вольнодумцы» (Запоріжжя, 1970, й інші).

Обласні організації УТОПІК у співпраці з краєзнавчими комісіями видавали методичні поради та питальники для збирачів пам'яток етнографії, фольклору і топономії.

5.3. *Навчальні посібники* (наприклад, «Археологія доби українського козацтва» (К., 1998)).

Довідкові видання:

Науково-допоміжні бібліографічні покажчики, рекомендаційні бібліографічні покажчики;

Обласні організації УТОПІК у співпраці з державними обласними універсальними науковими бібліотеками, управліннями культури обласних органів самоврядування видавали рекомендаційні бібліографічні покажчики та науково-допоміжні бібліографічні покажчики пам'яток, які включали документи партії та уряду, статті зі збірників і періодичних видань про пам'ятники історії та культури певної області (наприклад, «Памятники истории и культуры Черкасской области» (Черкаси, 1986).

Науково-допоміжні бібліографічні покажчики призначалися авторському колективу та членам обласної редколегії на допомогу під час складання томів «Зводу пам'ятників історії та культури», а також історикам, пропагандистам, бібліотекарям. Література в таких покажчиках розміщувалася за алфавітним порядком назв районів, а в межах району – за алфавітним порядком назв населених пунктів. Усередині топографічних поділів матеріал був згрупований за видами пам'яток. Позиції були пронумеровані, рубрики пов'язані системою посилань.

До посібників складалися «Алфавітний покажчик авторів, співавторів і робіт, описаних під заголовком», «Іменний покажчик людей, яким присвячено пам'ятники» і «Алфавітний покажчик авторів пам'ятників (скульпторів, архітекторів, художників та ін.)»

Опис документів подавався у відповідності до ДОСТу 7.1 – 84 «Бібліографічний опис документів. Загальні вимоги і правила складання». Також вказувалася дата закінчення відбору літератури.

Методичні рекомендації лекторам УТОПІК до слайдів про пам'ятки містобудування та архітектури; методичні поради та питальники.

Отже, тематика друкованих видань Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, а також його обласних організацій була надзвичайно різноманітною: від біографічних досліджень до історичних розвідок з

історії міст і сіл України, накладом від 200 до 1500 прим.; окремо була ініційована серію робіт про спалені села.

Київська обласна організація УТОПІК випускала наукові дослідження більш загальної тематики (наприклад, «Реконструкція історичних міст України на сучасному етапі» (К., 1988), а обласні організації Товариства – методичні матеріали щодо місцевих пам'яток, а також матеріали, приурочені до річниць народження видатних діячів культури чи заснування населених пунктів.

У 1970–1980-х роках найбільшою видавничою активністю була Київської міської організації УТОПІК («Правова охорона історико-культурної спадщини на Україні», «Навічно у пам'яті народній (пам'ятники та пам'ятні місця бойової слави України періоду Великої Вітчизняної війни)», «З історії розвитку української народної вишивки», «Видатні пам'ятники українського граверства XVIII ст.», «Екологія культури і соціалізація пам'яток» (К., 1986), «Реконструкція історичних міст України на сучасному етапі» (К., 1988) й інші). Щороку проводився конкурс на краще висвітлення у пресі теми охорони пам'яток тощо.

Періодика, в цілому, належить до такого типу інформаційних ресурсів, які набувають особливого значення в період різкого прискорення культурно-трансформаційних процесів, формування національної свідомості народу. Один із таких періодів припадає на 60–70 роки ХХ ст., коли в Україні активізувався розвиток системи охорони пам'яток та культури.

Періодичні видання УТОПІК:

1969–1991 роки. – «Пам'ятники України» (з 1989р. «Пам'ятки України»);

1992–2006 роки – «Київська старовина»;

1997–2003 роки – «Вісник» УТОПІК;

з 2004 р. – «Відлуння віків».

У 1969 р. побачив світ перший (здвоєний) номер інформаційно-методичного бюлетеня Українського товариства охорони пам'ятників/пам'яток історії та культури **«Пам'ятники України»** (з 1989 р. – всеукраїнський науково-популярний часопис «Пам'ятки України», з 1994 р. – «Пам'ятки України: історія та культура»). В 1970–1988 роках часопис виходив щоквартально. Його обсяг становив, за винятком одного номера (№ 1 за 1977 р.), незмінні 64 сторінки. Видання було ілюстроване чорно-білими світлинами, починаючи від № 3 за 1970 р. – додавалася кольорова вставка-розворот, що містився між сторінками 32 і 33 (від № 2 за 1985 р. дві вставки-розвороти – між с. 16–17 і 48–49) [7, с. 113–136].

Першим головним редактором журналу був Я.П. Петрусенко, заступником головного редактора – О.І. Микитенко; приблизно в 1979–1984 роках головним редактором був В.К. Самойлов, а заступником – В.І. Стрельський, згодом головним редактором став П.Т. Тронько, а заступником – А.Н. Сериков, який у 1989–1996 роках стає головним редактором. У 1997–2001 роках головним редактором є В.В. Вечерський, а потім О.Л. Рибалко. У зв'язку з національно-

культурними трансформаційними процесами назви рубрик постійно змінювалися й доповнювалися, але характерним є те, що вже в першому випуску «Пам'ятників України» була рубрика – «На землі українській».

Засновником і видавцем «Пам'яток України» з 1969 до 1991 рік незмінно було УТОПШК. На початку 1990-х видання стало друкованим органом Міністерства культури і мистецтв України.

Видавнича діяльність УТОПШК наприкінці 90-х років ХХ ст. значно активізувалася. Від номера до номера ставало кращим й змістовнішим спільне видання Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПШК та власне Українського товариства охорони пам'яток історії та культури – «Київська старовина», поступово набираючи кількість передплатників. «Нове видання замислене бути спадкоємцем і продовжувачем славетної «Киевской старини», котра упродовж багатьох дореволюційних літ (1882–1906) поряд із «Літературно-науковим вісником» звершувала роль справді унікальну в духовному житті нації, гуртувала довкола себе найкращі творчі сили України» [2, с. 2]. Під такою ж назвою з 1882 до 1906 р. виходив науково-популярний та літературний журнал, який був відновлений у 1992 р. Головним редактором був П.П. Толочко, заступником головного редактора – С.З. Заремба. Мали місце такі рубрики: «Наші публікації», «Проза. Поезія», «Видатні історичні постаті», «До джерел», «Дослідження. Розвідки», «Український богослов». Згодом було започатковано нову рубрику «Україна і українці», де надрукували есе відомого українського археолога і поета Бориса Мозолєвського.

У 1999 р. «Київська старовина» стала історичним науково-популярним та літературним журналом. Виділено нову рубрику «Красне письменство». Постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 8 вересня 1999 р. № 01-05/9 журнал був включений до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальностями «історичні науки» та «філологічні науки». У 2000 р. «Київська старовина» трансформувалася в науковий історико-філологічний журнал. З'явилися нові рубрики: «Статті та повідомлення», «Історичні постаті», «Джерела з історії України», «Нотатки». Співзасновниками стали: Інститут археології НАН України, Київський слов'янський університет, Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПШК та, власне, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури. З 2003 р. засновником перереєстрованої «Київської старовини» одноосібно став Київський славістичний університет. Із того часу УТОПШК відійшов від його видання. Від початку свого заснування «Київська старовина» виходить що два місяці.

Загальнодержавний бюлетень «Вісник» УТОПШК, що виходив двічі на рік, був заснований УТОПШК 18 березня 1997 р. З вузьковідомчого інформаційного бюлетеня він поступово виріс у видання журнального рівня. З 2000 р. значно розширилося коло його авторів і кількість тематичних рубрик, покращився поліграфічний рівень, зросла популярність серед читачів [8, с. 3].

Головним редактором незмінно був М.Т. Пархоменко. Перше видання журналу «Вісник УТОПШК» мало такі рубрики: «Офіційна інформація», «Історія та стан пам'яткоохоронної справи в Україні», «Архітектурні пам'ятки, парки та історичні ландшафти України», «Музеї та музейна справа», «Україна – скарбниця пам'яток археології», «Визначні діячі пам'яткоохоронної справи», «Хроніка та інформація». «Вісник» УТОПШК № 1 (3) за 1999 р. містить нові рубрики: «Краєзнавчо-етнографічні нариси» та «Колекції та колекціонери». Статті, що містяться в рубриках «Краєзнавчо-етнографічні нариси», «Колекції та колекціонери», «Визначні діячі пам'яткоохоронної справи» мають довідково-інформаційний характер; публікації з рубрики «Червона книга пам'яток» піднімають проблемні питання в галузі охорони та збереження пам'яток історії та культури; значна кількість матеріалів концентрує увагу на проблемах у сфері збереження та реставрації культурної спадщини.

9 лютого 2004 р. УТОПШК та Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПШК заснували журнал «Відлуння віків». Головним редактором є М.Т. Пархоменко, заступником головного редактора О.М. Титова. Видання має схожі рубрики з його попередником – «Вісником» УТОПШК, але є й відмінності, наприклад, з'явилися нові рубрики «Пам'яткознавство», «Знаменні дати», «В пошуках істини», «Некрополі України» тощо.

На сторінках науково-популярного журналу «Відлуння віків» висвітлюється стан пам'яткоохоронної справи в Україні, самих пам'яток історії та культури, зміст державної політики в цій важливій галузі сучасного життя, роль громадськості в охороні культурної спадщини. Поряд з аналітичними матеріалами наукового характеру в кожному числі подається оперативна інформація про світ пам'яток: пошуки і знахідки, ремонт, реставрація, відтворення об'єктів культурної спадщини.

На сторінках «Відлуння віків» публікуються нормативно-правові документи, що регламентують пам'яткоохоронну сферу, новинки літератури, хроніка з «життя» пам'яток. В окремій рубриці повідомляється про щойновиявлені пам'ятки, які внесено до Державного реєстру об'єктів культурної спадщини, або ж вилучені з нього; також про пам'ятки, які опинилися перед загрозою повного руйнування, та такі, що вже знищено внаслідок умисного порушення пам'яткоохоронного законодавства чи стихійного лиха.

Кожного року виходив випуск інформації про діяльність УТОПШК за рік. Інформація подавалася згідно звітів про роботу обласних організацій Товариства. Матеріали готували відділи правління Товариства. Звіти забезпечували прозорість й відкритість фінансової звітності, що передбачає особисту відповідальність кожного за діяльність у сфері охорони культурної спадщини [4].

У 1997 р. Головна рада УТОПШК фінансувала програму «Некрополі України», оплативши роботу 8 обласних організацій щодо пошуку й фіксування інформації щодо регіональних некрополів із метою укладання подальшої колективної монографії «Некрополі України». До останньої ввійшли розділи щодо некрополів м. Києва, Харківської, Чернігівської, Одеської,

Тернопільської, Львівської, Чернівецької та Івано-Франківської області. Крім того, в межах цієї ж програми підготовлені й вийшло з друку 4 окремі монографії: Б. Андрушківа «Некрополі Тернопільщини, або Про що розповідають мовчазні могили» (Тернопіль, 1998), Ю. Ходарківського «Єврейські некрополі України», Л. Проценко та Ю. Костенка «Путівник по Лук'янівському цивільному кладовищу», І. Дивного «Військовий некрополь Козелецького полку», тим самим була започаткована серія видань «Некрополі України», до робочої групи якого увійшли Л. Проценко, М. Пархоменко, І. Дивний, О. Титова.

У межах реалізації програми «Некрополі України» УТОПІК започатковано видання окремих досліджень з історії некрополів національних меншин. Зокрема, в 1998 р. з'явилося вже згадане дослідження Ю.І. Ходарківського «Єврейські некрополі України» (К., 1998) [13]. Тут автор використав інформацію, надану Комітетом по збереженню єврейської спадщини України.

Знаковою подією в українській історіографії стало спільне видання Міністерства освіти й УТОПІК навчального посібника «Археологія доби українського козацтва» (К., 1997) [1], до авторського колективу якого увійшли найвідоміші дослідники пам'яток козацтва.

Як указано вище, УТОПІК у 1999 р. видало колективну монографію, присвячену опису історії некрополів Києва та кількох областей України в межах згаданої серії «Некрополі України» [6], де, на жаль, через певні обставини, передусім, фінансові труднощі Головної ради УТОПІК та його місцевих організацій, історію некрополів усіх областей відобразити не вдалося.

Кожна обласна організація УТОПІК випускає Матеріали статей до Зводу пам'яток. До 2009 р. найактивніше працювали Житомирська, Херсонська, Полтавська, Запорізька й Івано-Франківська області, з яких кожна видала до 10 книг матеріалів статей, де розглядаються певні типи нерухомих пам'яток за окремими районами. Матеріали і томи Зводу мають виходити за рахунок місцевого бюджету, – саме тому справа просувається не досить швидко: станом на 2009 р. видано тільки 2 томи Зводу пам'яток Києва, третій підготовлений до друку, але немає фінансування.

Навіть за складних умов не згортають свою видавничу роботу місцеві організації УТОПІК. Це, насамперед, Одеська, Кіровоградська, Сумська, Чернігівська обласні та Київська міська організації. Окремо відзначимо Закарпатську обласну організацію, яка разом із Ужгородським національним університетом та Інститутом карпатознавства видала фундаментальні «Нариси з історії Закарпаття» в 2-х томах, «Євреї на Закарпатті» [5] й інші.

Таким чином, у даній розвідці крізь призму аксіологічних досліджень розглянуті методологія та ціннісний аспект видавничої діяльності Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. 1960–ті роки ХХ ст. характерні пожвавленням національно-культурного життя в Україні. Різноманіття видань УТОПІК, їх змістове наповнення є яскравим свідченням формування культурного простору, починаючи з періоду «відлиги», дисидентського руху – й до доби незалежності України. Водночас, видавничі джерела УТОПІК як

історико-культурний феномен відкривають значні можливості для культурологічного аналізу та реконструкції діяльності цієї громадської пам'яткоохоронної установи. УТОПІК активно й плідно використовує соціокультурний потенціал – видавничу діяльність для популяризації пам'яткоохоронної справи в Україні. На сторінках видань УТОПІК постійно публікуються проблемні матеріали, обговорюються актуальні питання сьогодення, що допомагає повернути до них увагу громадськості, іноді, навіть, терміново вирішити нагальні й вкрай складні пам'яткоохоронні проблеми.

1. Археологія доби українського козацтва XVI–XVIII ст.: Навч. посіб. / Д.Я. Телегін, І.С. Винокур, О.М. Титова та ін. / Інститут змісту і методів навчання; Національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1997. – 336 с.

2. Гончар О. Слово до читачів / О. Гончар // Київська старовина. – № 1 – 1992. – С.2.

3. Горбик В. З історії охорони та збереження пам'яток в Україні / В. Горбик, Г. Денисенко, М. Пархоменко // Пам'яткознавчі студії в Україні: теорія і практика / НАН України ; Інститут історії України; Українське товариство охорони пам'яток історії та культури; Центр пам'яткознавства НАНУ та УТОПІК / В.О. Горбик (відп. ред.). – К., 2007. – 336 с.

4. Інформація: УТОПІК. – К., 1990. – січень. – 26 с.

5. Магочій П.П. Євреї на Закарпатті: Історичний нарис / П.П. Магочій. – Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2005. – 27 с.

6. Некрополі України / Українське товариство охорони пам'яток історії та культури / І.В. Дивний (упоряд.). – К., 1999. – 287 с.; фото – (серія: Некрополі України).

7. Пам'ятники/Пам'ятки України (1969–1988 рр.) (Покажчик вибраних публікацій) // Пам'ятки України: історія та культура. – № 1 – 2008. – С. 113–136.

8. Пархоменко М. Від редактора / М. Пархоменко // Відлуння віків. – №1. – 2004. – С. 3–4.

9. Попович М. Культура: ілюстр. енцикл. України / М.В. Попович. – К.: Балтія-Друк, 2009. – 184 с.; іл.

10. Симоненко І. Видавничі діяльність УТОПІК // Охорона історико-культурної спадщини: історія та сучасність: Тези доповідей наук.-практ. конф., присвяч. 30-річчю Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, 18 грудня 1996 р., м. Київ / Українське товариство охорони пам'яток історії та культури; Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПІК / П.П. Толочко (відп.ред.) – К., 1996. – 127 с.

11. Ситник А. Перші двадцять з відстані сорока (Згадки й оцінки співпрацівника «Пам'ятників/Пам'яток») / А.А. Ситник // Пам'ятки України: історія та культура. – № 1 – 2008. – С. 106–112.

12. Ст. 11. Участь підприємств, установ науки, освіти та культури, громадських організацій, громадян в охороні культурної спадщини // Охорона культурної спадщини в Україні: зб. нормативних документів. – К.: ХІК, 2003. – 112 с.

13. Ходорковський Ю.І. Єврейські некрополі України / Ю.І. Ходорковський – К., 1998. – 80 с. – (серія: Некрополі України).

14. Швецова-Водка Г. Документознавство: Навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. – К.: Знання, 2007. – 398 с. – (Вища освіта XXI ст.)

Бойко Л.О. Издательская деятельность Украинского общества охраны памятников истории и культуры как источник изучения дела охраны историко-культурного наследия в Украине

В научной статье исследована роль издательской деятельности Украинского общества охраны памятников истории и культуры в Украине в решении актуальных и сложных проблем сохранения и охраны историко-культурного

наследия. Определены виды печатных изданий УООПИК по материальной конструкции и виды печатных изданий УООПИК по целевому назначению. Проанализирована периодика Общества, начиная с первого печатного органа – информационно-методического бюллетеня «Памятники Украины» и заканчивая обзором современного научно-популярного журнала – «Эхо веков».

Ключевые слова: Украинское общество охраны памятников истории и культуры, издательская деятельность, дело охраны историко-культурного наследия, историко-культурное наследие, сохранение.

Boyko L. O. Publishing of the Ukrainian society of prevention memories of history and culture as a source of studying the saving of cultural and historical heritage of Ukraine

In the scientific article is investigated the role of publishing activity of Ukrainian society of prevention memories of history and culture in the decision of actual and difficult problems of saving and prevention of cultural and historical heritage in Ukraine. Certainly types of printing editions of UTOPIK after a financial construction and types of printing editions of UTOPIK on the having a special purpose setting. The periodicals of Society are analysed from the first printing edition – informational methodical bulletin «Monuments of Ukraine» to the popular scientific magazine today is «Echo of ages».

Key words: Ukrainian society of prevention memories of history and culture, publishing, the matter of prevention memories, cultural and historical heritage, saving.

В.В. КАЛІНОВСЬКИЙ

Пам'яткознавча діяльність духовних осіб Таврії в роботі наукових товариств

У статті розглядається питання про участь кримського духовенства в роботі краєзнавчих організацій Півдня України – Одеського товариства історії та старожитностей і Таврійської вченої архівної комісії. На основі аналізу друкованих видань і протоколів засідань указаних організацій висвітлена тематика історичних праць священників та основні аспекти їхньої діяльності. Зроблено оцінку внеску духовенства Криму в розвиток регіональних історичних досліджень, зокрема, в галузі вивчення християнських старожитностей.

Ключові слова: духовенство, пам'ятки історії та культури, Крим, Одеське товариство історії та старожитностей, Таврійська вчена архівна комісія.

У другій чверті XIX ст. на території України почали створюватися наукові товариства з вивчення регіональної історії. Місцеве духовництво не лишилося осторонь цих процесів, узявши активну участь в їхній діяльності.

Одним із піонерів таких краєзнавчих досліджень стало Одеське товариство історії та старожитностей (далі – ОТІС), створене у квітні 1839 р., воно займалося дослідженням пам'яток історії та археології півдня Російської імперії – сучасної Південної України. Його діяльність тривала більше 80 років. За статутом ОТІС мало на меті поширення історичних і археологічних відомостей про південь Росії. Головними завданнями були: збирання, опис і збереження